

Hermann Gunkel'in "Kaosla Mücadele" Teorisi Bağlamında Bektaşî Velayetnamelerinde Ejderha ile Mücadele Üzerine Bir İnceleme

Using Hermann Gunkel's Chaoskampf Theory to Examine Bektashi Velayetnames About Struggles with Dragons

Erkan Kalaycı¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Kırklareli, Türkiye

ORCID: E.K. 0000-0002-9734-7435

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Erkan Kalaycı,
Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Cumhuriyet
Mahallesi, Koccaz Yolu Kayalı Yerleşkesi,
1 Nolu Merkezi Derslikler, No: 39/L Merkez,
Kırklareli, Türkiye
E-mail: kalaycierkan@klu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 15.04.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested: 23.05.2021

Son Revizyon/Last Revision Received: 01.06.2021

Kabul/Accepted: 07.06.2021

Atf/Citation:

Kalaycı, E. (2021). Hermann Gunkel'in
"Kaosla Mücadele" teorisi bağlamında bektaşî
velayetnamelerinde ejderha ile mücadele üzerine
bir inceleme. *TUDED*, 61(1), 357-377.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2021-917072>

ÖZET

Bektaşî geleneği içerisinde "velayetname" adı verilen menâkıbnâmeler, bir tarikatın büyüklerinin keramet adı verilen olağanüstü eylemlerinin anlatıldığı metinlerdir. İslam dünyasında örneklerinin verilmeye başlandığı ilk dönemlerde temel anlamı "övülecek güzel iş, hareket"e uygun düşecek şekilde menkıbeler faziletli işlerin, örnek davranışların anlatıldığı metinler iken tasavvuf düşüncesinin İslam dünyasında yaygınlık kazanmaya başlamasıyla birlikte suflerin kerametlerinin de anlatıldığı metinlere dönüşmüştür. Pek çok tarikat çevresinde örnekleri verilen, içinden çıktığı tarikat çevresinin velilerinin yüceltilmesi mantığını taşıyan bu metinler sözlü kültür ortamında aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmişlerdir. Yazıya geçirildikleri dönemin kültürü, inanç yapısı, sosyal düzeni ve dini inançları hakkında pek çok bilgi veren bu metinler içerdikleri motifler bakımından da son derece zengin oldukları görülür. Bu bağlamda Bektaşî velilerinin kerametlerinin anlatıldığı ve böylelikle yüceltildiği velayetnameler içerisinde karşımıza pek çok örneği çıkan motiflerden biri de ejderha ile mücadeledir. Türk kültüründe ve dünya üzerindeki pek çok milletin tasavvurlarında sahip olduğu büyük güçle ve yıkıcı tabiatıyla yansıtılan ejderha ile Bektaşî velilerinin giriştiği mücadeleler dikkat çekicidir. Velayetnamelerde yer alan bu mücadele sadece mitolojik bir varlığa karşı verilen bir savaş olmanın ötesinde derinlerine inildiğinde mitik varlığın irtibatlandırıldığı kaosla girişilen ve kozmosu veya en basit haliyle sosyal düzeni korumanın esasını teşkil ettiği bir boyuta sahiptir. Bu çalışmada Hermann Gunkel'in kaosla mücadele kavramı çerçevesinde Bektaşî velayetnamelerinde ejderha ile mücadele durumu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bektaşî, velayetname, kaos, ejderha, Kaosla Mücadele

ABSTRACT

Menakibnames are called *velayetnames* in Bektashi culture and represent texts that narrate tales of miraculous deeds or *keramet* performed by prominent figures of a sect. When the first examples of *menakibnames* began to be offered in the ancient Islamic world, they aligned with the essential value that good deeds should be praised, describing virtuous actions and exemplary behaviors. However, as Sufism became widespread in the Islamic world, *menakibnames* transformed into texts that also detailed the miraculous deeds of the Sufi saints. Examples of the performed miracles were offered through word of mouth in numerous sect circles to glorify the saints of the sect circle from which they originated. The initial oral testimonies were later recorded in writing. These texts encompass vibrant motifs and represent sources of extensive information about the culture, belief structure, social order, and religious beliefs of the period wherein they were inscribed. *Velayetnames* extol and glorify the deeds of Bektashi saints; an oft-encountered motif in them concerns a fight against a dragon, and numerous examples of these accounts may be cited. The accounts are striking in their descriptions of Bektashi saints grappling with this creature. The mythic form of the dragon as a being of immense power has captured the imaginations of many cultures across the world, including the Turkish. Apart from depicting fights against this mythological entity, the *velayetnames* convey the underlying allegorical connotation of conflict against a mythic entity represented as a destructive force. This cosmic battle against chaos constitutes a basis for the preservation of the cosmos in its simplest form, the social order. The present study examines this battle between universal order and disorder through the conceptual framework of Hermann Gunkel's *Chaoskampf*.

Keywords: Bektashi, velayetname, chaos, dragon, Chaoskampf

EXTENDED ABSTRACT

Stories of miraculous deeds are called *keramet*. Narratives of such feats performed by prominent figures of a sect are termed *menakıbnames* and are also known as *velayetnames* in Bektashi culture. These texts reveal considerable information about the culture, social structure, and religious beliefs of the times in which they were recorded. The word *menakıb* means praiseworthy actions. In the early phase of Islam, these texts merely described the praiseworthy acts performed by Prophet Muhammad's companions. In time, as Sufism expanded and large Sufi dervish orders were founded, the words of wisdom, virtuous deeds, and the miraculous actions or *keramet* of the Sufi saints were also recorded. Initially, such accounts of *keramet* in the Sufi tradition were orally transmitted. Numerous motifs may be observed in the *menakıbnames*, and Bektashi culture has instilled its *velayetnames* with many pre-Islamic era elements of Turkish culture as well as features adapted from neighboring cultures with which Turks were in contact. The struggle against a dragon is one such motif, many examples of which may be cited in Bektashi velayetnames.

Dragons appear in the mythologies of numerous nations across the world. Although this creature is sometimes depicted in a good way, the dragon symbolizes great power and can wreak immense destruction. Hence, in certain cultures, including Turkish culture, it is an oft-repeated leitmotif, a recurring theme, portrayed as a threat to the cosmos. The dragon is thus related to chaos, which represents the antithesis of the order of the universe, which is believed to have been constructed by the gods. The *velayetnames* are written records of the miraculous deeds of the Bektashi saints. Their recurrent motif of the struggle against a dragon to illustrate that an extraordinary feat does not merely signify fighting a mythical creature. Rather, it conveys an underlying allegorical connotation of conflict against a mythic entity represented as a destructive force. Hence, this conflict is between forces representing chaos and those denoting the cosmos or order in any form.

In the Ancient Near East, the Babylonian creation myth *Enuma Elish* describes one of the most ancient prototypes of the motif of the fight against chaos. Parallels to this account also exist in the *Baal Cycle*, which forms a part of Ugarit texts. This motif also occurs in other religious and mythological texts such as the *Old Testament* and the *Rig Veda*.

Hermann Gunkel attempted to expound this motif, which is also scattered in the Old Testament, noting similarities with *Enuma Elish* in the struggle between Marduk representing the cosmos and Tiamat denoting chaos in *Enuma Elish* to the battle between Yahweh and the dragon Leviathan in the *Old Testament*. His *Chaoskampf* theory is based on his work titled *Schöpfung Und Chaos in Urzeit und Endzeit: Eine Religionsgeschichtliche Untersuchung Über Gen 1 Und Ap Joh 12 (Creation and Chaos in the primeval era and the eschaton: A religio-historical study of Genesis 1 and Revelation 12)*. This treatise was published in 1895, and to date, it has attracted considerable support as well as much criticism. Scholars still reference this concept in their studies. *Chaoskampf* is conceptually adaptable, and its traces

may be observed in works of oral literature as well as television series. The current study applies Hermann Gunkel's theory of *Chaoskampf* to the analysis of the conflicts between Bektashi saints and dragons.

This study comprises five sections. After the introduction, it describes the elements of the *Chaoskampf* motif and demonstrates the conceptual flexibility of this theory. Next, it elucidates the portrayal of the dragon as a chaotic mythical creature in Turkish culture. Then, it examines Bektashi *velayetnames* through the perspective of *Chaoskampf*, or the motif of the struggle of order against chaos, and renders an overall assessment.

GİRİŞ

“Menakıbnameler” veya Bektaşî geleneğinde bu kavrama genellikle verilen isimle “Velayetnameler” yazıldıkları dönemin sosyal, kültürel durumu, içinden çıktığı toplumun sosyal tabakaları, gelenekleri, görenekleri ve inanç unsurları hakkında pek çok bilgiyi sunabilen kaynaklardır. Haşim Şahin, TDV İslâm Ansiklopedisi’nin “menâkıbnâme” maddesinde şunları söyler:

Sözlükte “övünülecek güzel iş, hareket” mânâsına gelen menkabe (menkıbe) kelimesinin çoğulu olan menâkıb bu anlamıyla ilk defa, III. (IX.) yüzyıldan itibaren yazılan hadis kitaplarında Hz. Peygamber’in ashabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak (Kitâbü'l-Menâkıb) kullanılmaya başlanmıştır... Tasavvufun III. (IX.) yüzyıldan sonra İslâm dünyasında yaygınlık kazanmasıyla birlikte menkıbe kelimesi sûfilerin hikmetli sözlerini ve örnek alınacak faziletli davranışlarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmış, bu alanda III. (IX.) yüzyılda kaleme alınan Tabakâtü's-sûfiyye (Sülemî), Keşfü'l-maḥcûb (Hücvîrî), er-Risâle (Kuşeyrî) gibi tasavvufî eserlerde Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Hafs el-Haddâd gibi sûfilerin hikmetli sözlerine ve faziletli davranışlarına yer verilmiştir. Ayrıca Târîḫü Bağdâd, Târîḫü Buḥârâ gibi bölge ve şehir tarihlerinde buralarda yetişen sûfiler hakkında bilgi verilirken onların menkıbelerine temas edilmiştir. V. (XI.) yüzyıldan itibaren Kâdiriyye ve Rifâiyye gibi ilk büyük tarikatların teşekkül etmesiyle birlikte menkıbenin muhtevasına “keramet” kavramı da eklenmiş... (Şahin, 2004, s. 112).

Sözlü kültür ortamında dilden dile dolaşan ve belirli bir tarikat çevresindeki velilerin sergiledikleri olağanüstülükler olan kerametlerin aktarıldığı metinler olarak menakıbnameler, Bektaşî kültür çevresinde velayetname adıyla bilinmektedir ve motif bakımından oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir. Türklerin İslamlık öncesinden getirdikleri motiflerinin yanısıra temas ettikleri kültürlerden aldıkları ve kendi ruhlarına ve tabiatlarına uygun hale getirdikleri pek çok motif bu velayetname adlı bu eserlerde karşımıza çıkmaktadır (Ocak, 2002, s. 53-179). Bektaşî velayetnamelerinde pek çok örneği bulunan motiflerden biri ise ejderha ile mücadeledir. Türk mitolojisinde ve dünya milletlerinin mitolojilerinde ejderha olumlu anlamlar yüklenmenin yanında çoğu zaman sahip olduğu muazzam güç ve yıkıcılıkla kurulu düzeni veya bir başka deyişle kozmosu tehdit eden, bundan dolayı da kaosu temsil eden bir görünümle de karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Bektaşî Velilerinin ejderhalara karşı giriştiği mücadele ejderhanın temsilini üstlendiği kaosa ve onun beraberinde getirdiği sosyal düzen tahribatına karşı girişilen bir mücadeledir.

Enuma Eliş'te kozmosu temsil eden Marduk ile kaosu temsil eden Tiamat mücadelesinden hareketle Eski Ahit'teki benzer motifleri çözümlenmeye çalışan Hermann Gunkel, bu alanda ardından gelecek pek çok kişinin gerek benimseyerek araştırmalarında kullandığı gerek şiddetle eleştirerek üzerinde monografiler hazırladığı¹ *chaoskampf* “kaosla mücadele” teorisinin

1 Bkz: Watson, 2005.

temelini atmıştır. Gunkel, Enuma Eliş mitinde kaosu temsil eden ve kozmosu veya düzeni yıkmaya çalışırken büründüğü canavar suretiyle Tiamat ve onu öldürerek düzeni koruyan Marduk arasındaki mücadeleyle, Eski Ahit'te pek çok sure içinde varlığından bahsedilen ve ejderha suretinde olduğu anlaşılan kaosun temsilcisi Leviathan ile kozmosu/düzeni var eden Yehova arasındaki mücadelede benzerlikler bulmuştur (2006, s. 14-39). Buradan hareketle temelini attığı kaosla mücadele motifi ve buna bağlı unsurlar zaman içerisinde yapılan katkıyla günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Söz konusu motif sözlü kültür ortamının ürünü olan pek çok anlatıdan, çizgi filmlere kadar pek çok alanda adapte edilebilirliğiyle öne çıkmaktadır.

Bektaşî velayetnameleri bağlamında ejderha ile mücadele motifini farklı açılardan ele alan çalışmalar yerli araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bektaşî velayetnamelerinde ejderha ile mücadele motifinin hangi yollardan geçmiş olabileceğine dair tespitlerde bulunan² ve yine Bektaşî velayetnamelerinde ejderha ve ejderha ile mücadele motifine arketipik boyutlarıyla temas etmenin yanı sıra Joseph Campbell'in karakter çemberi ile benzerliğine de temas eden³ çalışmalar mevcuttur. Çalışmada Bektaşî velayetnamelerinde ejderha ile mücadele Gunkel'in "kaosla mücadele" kavramı doğrultusunda değerlendirilecektir. Bu nedenle önce Hermann Gunkel'in "kaosla mücadele/chaoskampf" teorisine değinmek gerekmektedir.

Chaoskampf/Kaosla Mücadele Motifi

Literatürde *Chaoskampf* (kaosla mücadele)⁴ adıyla anılan motif Hermann Gunkel'in 1895 yılında yayınladığı *Creation and Chaos In the Primeval Era and the Eschathon* adlı kitabına dayanmaktadır. Gunkel kitabının ilk bölümünü Eski Ahit'teki Tekvin/Yaratılış 1 ve sonraki bölümünü Yeni Ahit'teki Vahiy/Esinleme 12 bâblarına ayırmıştır. Tekvin/Yaratılış 1'i ele aldığı bölümde Eski Ahit metnini yazıya geçirenlerin hiçbir etki altında kalmaması gibi bir durumun söz konusu olamayacağını belirterek özellikle buradaki bazı unsurların eski yakın doğu geleneklerinden geldiğini, özellikle Babil kökenli olduklarını ve İbrani kökenli olmayacaklarını iddia eder (Gunkel, 2006, s. 5-12) ve takip eden bölümlerde bu iddiasını kanıtlamaya çalışır.

Babil yaratılış miti Enuma Eliş'in olay örgüsünü ele alan Gunkel, bunun Tekvin/Yaratılış 1'le arasındaki benzerliklere, Eyüp, Mezmurlar ve Yeşaya bablarından aldığı örneklerle karşılaştırmalara giderek Babil yaratılış mitiyle Eski Ahit'te yaratılışla ilgili tasavvurlar arasındaki paralelliklere değinir. Enuma Eliş'te Ejderha suretinde görünen Tiamat'ın Marduk tarafından mağlup edilip bedeninin parçalanmasına, Tiamat'ın mekânının su olması ile Eski

2 Bkz: Ocak, 2002.

3 Bkz: Koçak ve Gürçay, 2017.

4 'Chaoskampf' kavramını revize etme çabaları neticesinde literatürde bu andlandırma yerine 'combat myth' (mücadele miti) tabiri de kullanılmaktadır. Bu iki kavramın bir ayrım gözetmeksizin birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılması da söz konusudur (Batto, 2013, s. 218). Çalışmanın bundan sonraki kısmında Chaoskampf motifini karşılamak üzere sadece "kaosla mücadele" tabiri kullanılacaktır.

Ahit'te Leviathan⁵ olarak anılan ejderhanın da mekânının su olmasına, Yahve/Yehova tarafından benzer bir mücadelenin bu kaotik varlıklara karşı verildiğine, bu ejderhanın da Tiamat'a benzer bir şekilde parçalandığına ve sonrasında yaratılışın vuku bulduğuna işaret eder (2006, s. 14-39). Böylelikle Gunkel, Enuma Eliş'te kaosu simgeleyen Tiamat ve kozmosu simgeleyen Marduk arasındaki mücadelenin Eski Ahit'te Yahve/Yehova ile Leviathan arasındaki mücadeleye kaynaklık ettiğini göstermiş olur. Tıpkı Babil yaratılış mitinde olduğu gibi Eski Ahit'te kozmosu temsil eden Yahve, kaosu temsil eden Leviathan'ı mağlup ederek düzeni sağlamıştır. Gunkel'in pek çok çalışma ve tartışmaya kaynaklık eden düşüncesinin temelini bu tespitler oluşturmaktadır. Araştırmacıların bir kısmı farklı metinler üzerinde bu motifi kullanarak çözümler yapmakla birlikte bir kısmı ya Eski Ahit'teki hangi parçaların bu bağlamda yorumlanıp yorumlanamayacağını tartışmaktadır ya da bu konu hakkında bir monografi hazırlayan Rebecca Watson (2005) gibi Gunkel'in çalışmasında temel aldığı Enuma Eliş tesirini toptan reddetme eğilimindedir.

Dünya milletlerinin mitolojilerine bakıldığında ejderhanın temsil ettiği kaosla mücadele motifleriyle paralellikler içeren pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Ancak söz konusu motif uzun bir müddet genellikle Eski ve Ahit incelemeleri kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda Gunkel'in temellerini attığı bu yaklaşımı yeniden ele alarak bu kapsamın dışında bir değerlendirme yapan çalışma Rosanna Rackley (2014) tarafından ortaya koyulmuştur.

Rackley tarafından hazırlanan "Kingship, Struggle, and Creation: The Story of Chaoskampf" adlı çalışmada kaosla mücadelenin klasik manada "kaosu temsil eden bir ejderhanın bir tanrı tarafından mağlup edilmesi ve peşinden bir yaratılışın gerçekleşmesi" olarak anlaşıldığını ve bunun katı bir kurallar bütünü olarak algılanması nedeniyle kısır tartışmaların sürüp gittiğini belirtir (2014, s. 5). Kaosla mücadelenin değişken ve devingen bir motif olduğundan ve bu yönüyle kolaylıkla uyarlanabildiğinden bahsederek bu motifi "eylemleri veya tabiatı itibarıyla kaosu temsil eden bir canavarın mağlup edilişi ve bu mağlubiyetin bir yaratılışı veya sosyal düzeni doğurması" şeklinde tanımlar (Rackley, 2014, s. 6). Rackley çalışmasında incelediği metinlerin kaosla mücadele metni olup olmadığını değil söz konusu motifin kullanılış amaçlarının ne olduğunu incelemeye çalışarak, kaosla mücadele motifinde yaratılışın ikinci planda kaldığını, esas olanın bir güç gösterisi sergilemek ve krallığı veya ilahlığı meşrulaştırmak olduğunun altını çizer. Yaratım da kaosla mücadele motifi de güç gösterisidir. Her iki kavram da büyük gücü ve tam anlamıyla hakimiyeti öne çıkarmaya yaramaktadır (Rackley, 2014, s. 16-58). Bu bağlamda motifin adapte edilebilirliği de ortaya çıkmaktadır.

5 **Mezmurlar** 74: 12: Ama geçmişten bu yana kralım sensin, ey Tanrı, yeryüzünde kurtuluş sağladın. 13: Gücünle denizi yardım, ejderhaların kafasını sulara parçaladın. 14: Livyatın'ın başlarını ezdin, çölde yaşayanlara onu yem ettin.
Yeşaya 27:1: "O gün Rab Livyatın'ı, o kağan yılını, evet Livyatın'ı, o kıvrıla kıvrıla giden yılını acımasız, kocaman, güçlü kılıcıyla cezalandıracak, denizdeki canavarı öldürecek."
Yeşaya 51:9: "Uyan, ey Rab'bin gücü, uyan, kudreti kuşan! Eski günlerde, önceki kuşaklar döneminde olduğu gibi uyan! Rahav'ı parçalayan, ejderhanın bedenini deşen sen değil miydin?
Eyüp 41: 15: Sımsıkı kenetlenmiştir, Sırtındaki sıra sıra pullar, 16: Öyle yakındır ki birbirine aralarından hava bile geçmez. 17: Birbirlerine geçmişler, yapışmış, ayrılmazlar. 18: Aksırması ışık saçar, gözleri şafak gibi parıldar. 19: Ağzından alevler fıskırır, kıvılcımlar saçılır.

Kaosla mücadele motifinin önemli bir parçası olan kaos ile neyin kastedildiğine de değinmek gerekir.⁶ Bu noktada *chaoskampf* kavramını yeni bakış açısıyla revize eden Rackley, batılı ve dolayısıyla Yunan kaynaklı bir yaklaşım yerine Mısır mitolojisine dayanan bir tanımlamayı benimser ve bu bağlamda *maat* ve *isfet*⁷ kavramlarına işaret eder. Antik Mısır düşüncesine göre her sosyal tabakadan kişinin hayatta takip etmesi gereken kurallar vardır ve eğer bu yapılmazsa kaos gelecek ve kozmosu tahrip edecektir. Antik Mısır toplumu için kaos toplumun yitip gitmesidir ve firavunların ritüelleri bunu durdurmada önemli bir role sahiptir (Rackley, 2014, s. 7).

Bu bağlamda en basit haliyle dünyanın düzenini veya sosyal düzeni tehdit eden ve yıkım getiren her şeyin kaosla bir bağlantısı söz konusudur. Dinler tarihinin daha geniş perspektifinden meseleye yaklaşacak olursak kaos, kozmos öncesindeki ilk durumdur ve genel olarak dünya mitlerinde de son derece karmaşık bir hali, karmaşık bir yapıyı, amaçsız bir hali veya dünyanın düzenli bir sisteme kavuşmasından önceki canavarımsı bir yaratığa işaret eder. Daha da genişletirsek mitlerdeki kaos fikri her türden anormal durum, olay veya geleneksel olarak tasdik edilmiş düzenin kodları dışındaki her türden mevcudiyeti niteleyen (Girardot, 2005, s. 1537-1539) bir kavram olarak ele alınmalıdır.

Rackley her ne kadar bu şekilde kaos meselesini Batı perspektifi dışına taşıyor olsa da Yunan mitolojisinden bildiğimiz haliyle başlangıçta bulunan büyük boşluk olan kaos da geleneksel olarak tasdik edilmiş düzenin dışındadır, bir başka deyişle düzenin zıddıdır. O nedenle yukarıda belirttiğimiz yaklaşım, hangi mitolojideki tasavvura dayanacak olursa olsun kapsayıcılık arz etmektedir. Yunan mitolojisinde Zeus'un inşa ettiği düzeni tehdit eden Typhon bir kaos bir timsalidir ve Zeus tarafından yok edilmesi zaruridir. Aynı şekilde yakın doğu mitolojik kahramanı Marduk'un bir parçası olduğu düzeni yok etmek isteyen tuzlu suların efendisi Tiamat da kaosu temsil etmektedir ve bu yüzden Marduk tarafından yok edilmelidir.

Motifin adapte edilebilirliğini anlatılarda görmek mümkündür. Eski Ahit'te Daniel 14'te, Daniel'in Bel adlı ejderhayı herhangi bir savaş gerçekleşmeden sadece aklını kullanarak mağlup ettiği Tiamat'ın parçalanmasına benzemektedir. İskendername geleneğinde İskender'in İskenderiye şehrini kurmadan önce orada bir ejderhayı yok etmesinin ardından şehri kurmaya girişmesi söz konusudur. Bu eylem onun ele geçirdiği bölgenin halkı nazarında kabul edilmesini sağlamanın yanında kurulacak şehirle birlikte bir sosyal düzen ortamının doğmasına da vesile olur ve onun hükümdarlığını pekiştirir (Rackley, 2014, s. 2). Motifin devingenliğini, değişkenliğini ve adapte edilebilirliğini "My Little Pony" adlı çizgi filmde de görmek mümkündür. Bu çizgi filmde Discord⁸ adlı 'ejder-at' gücünü kötülük için kullanarak kaosa neden olmakla öne

6 Kaosla mücadele motifini kullanan pek çok çalışmada kaosun tanımının yapılmadığı ya da Yunan mitolojisi eksensli bir tanımlamanın yakın doğu metinlerine uyarlanmaya çalışıldığına yönelik eleştiriler mevcuttur. Bkz: (Watson, 2005, s. 13)

7 Ra'nın kızı olan "Maat" doğruluk, adalet, dürüstlük, düzen ve denge gibi anlamlara gelmektedir ve bir kralın görevi maat doğrultusunda ilerlemektir. Maat'ın tam zıttı olan *isfet* ise kaos ve adaletsizlik anlamlarına gelmektedir (Pinch, 2002, s. 65, 159).

8 Kelime anlamı olarak zaten uyumsuzluk, uyuşmazlık gibi anlamlara gelen bu ad söz konusu karakterin kaosla bağlantısını ortaya koymaktadır.

çıkarken Fluttershy ile arkadaşlığını tehlikeye attığını görünce düzelir (Rackley, 2014, s. 3). Kaosu temsil eden güç burada ölümlü cezalandırılmamış olsa da bu anlatı da kaosla mücadele bağlamında değerlendirilecek bir örgüye sahiptir. Motifin uygun parçaları metin yazarları tarafından anlatının kendine özgü bağlamı içerisinde metne adapte edilmiştir.

Kaosla mücadele/chaoskampf motifine temel teşkil eden metin Babil yaratılış miti Enuma Elish'tir. Tuzlu suların efendisi Tiamat ile tatlı suların efendisi Apsu'nun çocukları ve onların da çocuklarından yeni tanrılar dünyaya gelir. Neşeyle dolu bu tanrıların gürlüklerinden Apsu ve Tiamat ciddi biçimde rahatsız olur. Apsu onları yok etmeye karar verir ama Tiamat en başta annelik güdüsüyle buna yanaşmaz ama kocasının Ea tarafından öldürülmesi üzerine intikam almaya karar verir ve korkunç yaratıklar hazırlayarak saldırıya geçer. O esnada Ea'nın oğlu Marduk kral olarak tahta çıkarılır ve Tiamat'ı durdurmak için ona umut bağlanır. Marduk bir ejderha formundaki Tiamat'ı öldürür ve dev gövdesinden göğü ve yeri yaratır (Heidel, 2000, s. 57-67). Burada her ne kadar yine yaratılış meselesi öne çıkıyormuş gibi görünse de esas nokta Rackley'nin de işaret ettiği gibi Marduk'un hükümlerliğini korumak ve tasdik ettirmek üzere kaosu temsil eden Marduk'u mağlup ederek bunu başarmasıdır. Kaosla girilen mücadele Marduk'un güç gösterisinin ve hükümdarlığının bir yansımasıdır.

Hinduzim'in kutsal metinlerinden Rig Veda'da yılan formunda tasvir edilen Vritra ile Indra arasındaki mücadele de kaosla mücadele motifinin kalıbına uyan bir başka anlatıdır. Su kaynaklarını egemenliği altında alıp insanlara ulaşmasını engelleyen Vritra, cennetin kralı ve koruyucu bir ilah olan Indra tarafından mağlup edilir (Demirci, 1991, s. 54-55). Vritra'nın müdahalesi açıkça düzeni tehdit etmektedir ve Indra'nın krallığına karşı bir tehdittir. Bu tehdidin bertaraf edilmesiyle Indra'nın üstünlüğü tescillenir. Nitekim Mircea Eliade de dünyanın yapılmasını ya da süregitmesini engellemesiyle, tezahür etmemiş olanın, gizilin, ya da biçimsizin simgesi olarak Vritra'nın yaratılıştan önce varolan kaosu temsil etmekte olduğuna işaret eder (1994, s. 33). Bunlara ek olarak Baal anlatı zinciri içerisinde bir fırtına tanrısı olan Baal ile "Deniz Prensi" olarak anılan Yam (Leick, 2003, s. 20-22) arasındaki hâkimiyet mücadelesi de bu kavram kapsamında ele alınmaya uygun bir yapı arz etmektedir.

Buraya kadar aktardığımız hususlar göz önünde bulundurulacak olursa kaosla mücadele motifinin uyarlanabilirliği açıktır. En geniş anlamda bu motif, eylemleri veya tabiatı itibariyle kaosu temsil eden bir canavarın mağlup edilişi ve bu mağlubiyetin bir yaratılışı veya yeniden tesis edilen sosyal düzeni doğurmasıdır. Burada daha önce de belirtildiği üzere motifin kullanılış amacının yaratılışa kaynaklık etmekten daha çok krallığın veya üstünlüğün tasdiki ve bir güç gösterisidir. Bu bilgiler ışığında Alevi-Bektaşî velayetnamelerinde yıkıcılığıyla kaosu temsilini üstlenen ejderhayla mücadeleyi Gunkel'in teorisi bağlamında ele almak mümkündür ancak ejderhannın kaotik boyutuyla ilgili olarak Türklerin tasavvurlarına da değinmek yerinde olacaktır.

Türk Kültüründe Ejderhannın Kaotik Boyutu

Türk ve dünya kültürlerinde uğurlu bir varlık olarak algılanmanın yanında neden olduğu yıkım ve kaosla kötücül bir varlık olarak da görülen ejderha, sahip olduğu güç, kuvvet ve

azamet dolayısıyla kimi zaman anlatılarda kahramanın önünde aşılması gereken büyük bir engel ve dolayısıyla da alt edildiğinde kahramanın gücünün ve yetkinliğinin ispatlanmasında bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk kültüründe yaygın olarak Farsça ‘azi-dşaka’ kelimesinden türediği öne sürülen *ejder* veya *ejderha* (Boratav, 2016, s. 67) kelimeleriyle ifade edilen bu mitolojik varlığı karşılamak üzere eski Türklerde Çince den ödüncülediği öne sürülen *luu* kelimesinin kullanıldığı bilinmektedir (Roux, 2011, s. 67). Bunun yanı sıra “büyük yılan” manasına gelen *büke* (Ögel, 1995b, s. 567) ve evir- fiilinden türediği düşünölen *evren* kelimeleri de ejderha manasında kullanılan diğer kelimelerdir (Roux, 2011, s. 67). Türk kültürüne dair önemli bir vesika olan Divanü Lügati’t-Türk’te ise ejderha anlamında *nek-yılan* (Kaşgarlı Mahmut, 2006, s. 155) ifadesi geçmektedir.

Yılanı bir forma sahip bir mitolojik varlık olarak ejderhanın İslamiyet’ten önce eski Türkler tarafından iyi bir surette algılandığını söylemek mümkündür. Bu noktada bakabileceğimiz ilk örnek Hsiung-nu’lar tarafından kurulmuş olan ve “yatan ejderin beldesi” olarak anılan *Gu-tzang* şehridir. Ayrıca yine bu bağlamda “Ejder Şehri” Hsiung-nu’ların merkezini adı olmuştur (Çoruhlu, 2014, s. 31).

Ejderhanın eski Türklerin tasavvurlarındaki en önemli formu gök ejderidir. Türkçe *kök-luu* denilen bu ejderin, gök çarklarını çevirdiğine, atmosfer olaylarına etki ettiğine, bolluk ve bereketin timsali olduğuna inanılırdı (Esin, 2001, s. 42-44; Çoruhlu, 2014, s. 33). Aynı zamanda sahip olduğu gücü ve kuvvetiyle de öne çıkan ejderha, tıpkı Dede Korkut kitabında göröldüğü gibi savaşçıların gücünü gösteren bir yakıştırma olarak da kullanılmıştır (Esin, 1970, s. 168). Türk geleneğinde uğurlu olarak addedilen evren/ejderle mücadelenin alplik olarak sayılmaya başlamasının İran ve Bizans tesiriyle görölmeye başladığına işaret edilmektedir. Nitekim Emir Hüsrev Dihlevi’nin Türklerle ilgili olarak bir şiirinde ‘oku örs delen Türk, her arslana ok atar, her ejderi avlar’ (Esin, 1970, s. 178) şeklindeki ifadeleri İslam kültür dairesi ve bu daire içerisinde temas edilen diğer kültürlerin etkisiyle ejderhanın kötü olarak tasavvur edilmeye başladığının emareleridir. Diğer mitolojik sistemlerin birçoğunda olduğu gibi ejderhanın Türk kültürünün erken dönemlerinde bolluk, bereket, güç ve kudret sembolü olarak görölürken olumlu ve kutsal yanlarını kaybetmiş, toplumun ve kahramanın önündeki bir engel, karanlık ve kötü bir güç olarak düşünöldüğü bilinmektedir (Sarpkaya, 2018, s. 122-129).

Bir kaos timsali olan ejderha ile mücadele Danişmendnâme (Demir, 2004, s. 109-110) gibi sözlü gelenekten derlenen anlatıların yanında Danişmendlilerden kalan maddi kültür unsurlarında da görölmektedir. Ejderha ile mücadele motifi Malatya meliki Nâsırüddin Muhammed zamanında basılan bir bakır sikke üzerinde bulunmuştur. Malatya’nın Anadolu Selçukluları tarafından Danişmendlilerden alınmasının ardından yeni melik Muizeddin Kayser-şah zamanında da aynı motifin üzerinde yer aldığı başka bakır paralar basılmıştır (Pancaröglu, 2004, s. 156).

İslam kültür dairesi içinde verilen bazı eserlerde ejderhanın kötücöl ve dehşet verici bir mahiyette ele alındığı görölür. Bu eserlerden biri olan Acayibü’l Mahlukat’ta da onun tahrir

ediciliğine dair bir anlatı mevcuttur (y, 2019, s. 454-455). Yine bu çerçevede Ahmedî'nin İskender-nâme'si ejderhanın düzeni, sükûnu ve insanların varlığını tehdit ettiği; bir başka deyişle tahripkârlığıyla kaosu temsil ettiği örnekleri içeren bir başka eserdir (Ahmedî, 2019, s. 491-497, 524-527).

Ejderha kaotik boyutuyla İslam dini büyüklerinin gösterildiği tasvirlerde de karşımıza çıkmaktadır. Tanrının tarafını temsilen; ona karşı olan güçleri ifade eden ejderi avlamak, yenmek veya öldürmek şeklinde bir anlam yüklenmiştir. Siyer-i Nebi minyatürlerinde Hz. Ali Beni Neccar kabilesiyle savaşmaya giderken karşılaştığı ejderi öldürmektedir (Çoruhlu, 2014, s. 158). Ayrıca Hz. Ali'nin cenklerini anlatan ve Türk sözlü edebiyat geleneğinde önemli bir yeri olan Hz. Ali cenknamelerinden biri olan Destan-ı Ejderha'da da (Güzel ve Tatçı, 1990) bu durum karşımıza çıkar.

Saltuk-nâme, ejderhanın yaşamın devamlılığını tehdit eden bir şekilde ortaya çıktığı bir başka anlatıdır. Sarı Saltık'ın Anka kuşunun yavrularını ejderhanın elinden kurtardığı anlatının (Ebu'l Hayr-ı Rûmî, 1987, s. 101-153) bir benzeri Er-Töştük destanında da geçmektedir. Er-Töştük, her sene Kara-kuş'un yavrularını yiyen bir ejderhayı mağlup ederek (Ögel, 1995a, s. 546) Sarı Saltık gibi yaşamın devamlılığını sağlamakta ve ejderhanın yaşamı tehdit eden eylemlerine son vermektedir.

Ejderha, Kitab-ı Dedem Korkud'un yeni bulunan bir yazmasında da kaotik boyutuyla görülür. Bu metinde Salur Kazan'ın üzerine gelen düşmanı bozguna uğratmasından sonra ikinci bir anlatı olarak ejderhayla mücadelesine yer verilir. Psikanalitik açıdan bakıldığında kendi bilgeleşme serüvenine çıkan Salur Kazan (Koçak ve Kara Tekgül, 2020) diğer taraftan tasvir ediliş şekline bakıldığında dehşet ve yıkıcılığın, vücut bulmuş hali olan bir yaratığı ortadan kaldırmıştır. Özellikle ejderhanın derisinden yaptırdığı ve altında Bayındır Han'ın oturduğu gölgelik⁹ (Ekici, 2019, s. 151) onun yıkımdan kendi milletini kurtardığının ve düzeni güvenceye aldığıın ilanı gibidir.

Ejderhanın buraya kadar değindiğimiz örneklerde düzeni, sükûnu tehdit eden ve dolayısıyla kaosu temsil eden bir boyutla ele alınması söz konusudur. Ejderhanın düzeni tehdit ettiği eylemlerine son veren kahraman, hayatın ve düzenin devamını sağlayarak kozmosu yani düzeni korumakta ya da yeniden yeryüzünde hakim kılma rolüyle ön plana çıkmaktadır. Bu bilgiler ışığında Bektaşî velayetnamelerinde ejderha ile girilen mücadeleyi ele almak yerinde olacaktır.

“Kaosla Mücadele/Chaoskampf” Motifi Bağlamında Bektaşî Velâyetnamelerinde Ejderha İle Mücadele

Tahripkâr eylemleriyle kaosu temsil eden ejderha ile mücadele Bektaşî velayetnamelerinde yer alan önemli bir motiftir. Bektaşî tarikatının velilerinin kerametleri arasında yer alan bu

9 Salur Kazan'ın bu eylemi öldürdüğü Marduk'un cesediyle yer ve göğü yaratma işine girişen Marduk'u andırmaktadır. Dahası Salur Kazan tıpkı onun gibi öldürdüğü düşmanının bedenine yaptıklarıyla düşmanını küçük düşürmektedir.

husus velayetnamelerin kendi bağlamı içinde onların veliliklerinin tescili ve halk nazarında tasdik edilmesi gibi bir işlevi üstlenmektedir. Velayetnamelerde kerametleri anlatılan bu kişiler Allah'ın veli kulları olarak, onun kurduğu düzeni tehdit eden ve çoğu zaman Müslümanlara zulmeden bu kaotik varlığa karşı verdikleri mücadele ile bir güç gösterisinde bulunmaktadır.

Bektaşî velayetnamelerinde de karşımıza çıkan ejderha ile mücadele “Perseus, Marduk, Herkül, Apollo, Siegfried, Aziz Michael, Aziz George, Beowulf, Arthur, Tristan vb.” (Leach, 1972, s. 324) destan kahramanları ve azizler etrafında teşekkül eden anlatılarda örnekleri görülen bir motiftir.

Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşî velayetnamelerinde karşımıza çıkan bu motifin kaynakları üzerinde durarak Eski Hind ve İran'daki ejderha ile savaş mücadeleleriyle Bektaşî menâkıbnâmelerinde görülenler arasında dikkate değer benzerlikler olduğunu belirtir. Bununla beraber bu menkıbeleri tek menşee bağlamanın mümkün olmadığını ve Bektaşî velilerine atfedilen bu menkıbelerde Eti efsanelerinin olduğu kadar Hıristiyan aziz menkıbelerinin veya Çin'deki ejderha kültürünün izlerini görmenin de mümkün olduğuna değinir. Özellikle aşağıda ele alacağımız Sarı Saltık hakkındaki menkıbe ile Aziz George, Hacım Sultan'la Buda, Otman Baba ile Indra hakkındaki anlatılar arasında büyük bir benzerlik olduğuna temas eder (Ocak, 2002, s. 235).

Gunkel'in temelini attığı “chaoskampf/kaosla mücadele” ekseninde Bektaşî velileri Enuma Eliş'te Marduk'un yaptığı gibi düşmanlarını alt ettikten sonra bir yaratma eylemine girişmemektedirler ancak kaosun temsilini üstlenen ejderhayı ortadan kaldırmak suretiyle sosyal düzeni tesis etmektedirler. Diğer taraftan Bektaşî velilerinin hükümdarlıklarını tasdik ettirmek için bir mücadeleye girişmeleri de söz konusu değildir. Velayetnamelerde, aşağıda değineceğimiz üzere, kaosun temsilini üstlenen ejderhaya karşı girişilen mücadele neticesinde onu mağlup eden veliler sosyal düzeni yeniden tesis ederek veliliklerini kabul ettirmekte ve bunu zorlu bir güç gösterisi vasıtasıyla yapmaktadırlar. “Bir diğer perspektiften bakılacak olursa, mitolojik kahramanın mücadele ettiği cinler, ufak ve büyük canavarlar, onun erginlenmesi adımının kilit noktasıdır” (Koçak ve Gürçay, 2017, s. 41). Dolayısıyla da ejderha gibi büyük bir canavarı ortadan kaldıran Bektaşî velileri velilik yolunda önemli bir eşiği aşmaktadırlar ve sergiledikleri güç gösterisiyle veliliklerini tasdik etmektedirler. Ayrıca Allah'ın emriyle kurulu bir düzeni tehdit eden ejderi avlamak, yenmek veya öldürmek Allah'ın tarafını temsilen ona karşı olan güçleri yenmek anlamına gelmekte ve aynı zamanda bunu başaran kişinin dinsel veya siyasi anlamda gücüne işaret etmektedir (Çoruhlu, 2014, s. 158).

Bu bağlamda ele alacağımız ilk örnekler Bektaşilerce “Vilâyetnâme”¹⁰ adıyla bilinen “Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli”de geçmektedir. Vilâyetnâmedeki sırayı takip edecek olursak ilk olarak Sarı Saltık hakkındaki menkıbeye değinmek gerekir.

10 Vilâyetnâme içinde adı geçen önemli kişilerden biri de Ahi Evren'dir. Vilâyetnâme içinde Ahi Evren'in ejderha ile mücadelesi söz konusu olmamakla birlikte onun ejderha manasına gelen “evren” adını alışıma dair sözlü gelenekte tespit edilmiş anlatılar mevcuttur. Bu anlatılardan birinde onun halka korku saçan bir büyük yulana boyun eğdirmesi, ayrıca bir “evren” suretinde düşmana saldırdığı gibi rivayetler de mevcuttur (Bayram, 1987, s. 78).

Vilâyetnâmede aktarılan söylenceye göre Sarı Saltık erenler seccadesi dediği ve erenlerin kendisini nereye salarsa oraya götürdüğünü söylediği uçan seccadesine binip yanında Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'la birlikte Kaligra denen bir kaleye gelir. Kale bir kâfir beyindir. Ansızın o kalede, yedi başlı bir ejderha belirmiştir. Onun korkusundan beyle halk, kaleyi bırakıp uzak bir kaleye giderler. Sarı Saltık, doğruca o ejderhanın üstüne varır ve bir nara atar. Ejderha nefes alıp, kuyruğunu kımıldatır, bir kükrer. Sarı Saltık, eline ok, yay alıp, yedi başına birer ok atar. Ejderha can acısından Sarı Saltık'a, belinden sarılıp onu sikar. Sarı Saltık, yanındaki kılıcı unutup Hızır Aleyhisselam'ı çağırır. O sıralarda Hacı Bektaş, Hızır peygamberle sohbet etmektedir ve Sarı Saltık, çağırınca Hızır Aleyhisselam'a Sarı Saltık'ı ejderhanın bunalttığını, çünkü kılıcını unuttuğunu, ona kılıcını hatırlat. Hızır, hemen kalkıp, Kaligra'ya gelir ve mızrağıyla ejderhaya vurur, mızrak, ejderhayı deler. Ondan sonra Sarı Saltık'a, yanındaki kılıcı çekip ejderhanın başını kesmesini söyler. Sarı Saltık, Tahta kılıcı çekip ejderhanın birer birer yedi başını da keser. Sonrasında Ulu Abdal ve Kiçi Abdal gelip Sarı Saltık'ın gazasını tebrik ederler. Ejderhadan kurtulan halk geri döner ve Müslüman olurlar (Gölpınarlı, 1995, s. 46).

Kalede birdenbire peyda olan ejderha adeta kendi saltanatını kurmaktadır ve Ejderhanın saltanatı hayatın kaynaklarının tehlikeye düştüğü kaotik bir dönemdir. Ejderha kuraklığı, karanlığı, kuralların askıya alınmasını ve ölümü simgeler (Eliade, 2000, s. 181). Ejderhanın eylemi ve mevcudiyeti anormal bir durumu, olay veya geleneksel olarak tasdik edilmiş düzenin kodları dışındaki her türden mevcudiyeti yani kaosu nitelemektedir (Girardot, 2005, s. 1537-1539). Bu anlatıdaki ejderhanın eylemleri yaşamı ve kurulu düzeni tehdit eden eylemleriyle Vritra'yı anımsatmaktadır. Eliade'ye göre sulara el koyup onu dağlardaki oyuklarda tutan, suları saklayıp dünyayı susuzluktan kavuran Vritra dünyanın yapılanmasını ve sürüp gitmesini engelleyerek tezahür etmemiş olanın, gizilin, ya da biçimsizin simgesi olarak yaratılıştan önce var olan kaosu temsil etmektedir ve onun İndra tarafından öldürülmesi de yaratılış eyleminin eşdeğeri (1994, s. 32-33).

Yani canavarlar-ejderler düzeni tehlikeye sokan varlıklardır ve ortadan kaldırılmalıdır... Çünkü Tanrılar, atalar tarafından kurulan bir düzen vardır ve bu düzeni bozan her şey kaosa sebep olacaktır... Üretkenliğe engel teşkil eden engellerden biri ejderhadır ve kahraman tarafından ortadan kaldırılacak ve doğa ritminin bozulması önlenecektir. Canavarlar/ejderler (daha sonraki dönemlerde, tarihî dönem içerisinde oluşan şartlara göre bunların/engellerin şekil ve türleri değişmektedir) Mircea Eliade'nin tabiriyle ifade edecek olursak, dünyanın yapılanmasını ya da süregitmesini engellemektedirler. Kaosu yaratan canavar, ejder, kocakarı (cadı, jalmavız kempir), yabancı/ düşman güçler olabilir (Arıkan, 2005, s. 60).

Sarı Saltık'ın mücadele ettiği ejderha da dünya üzerindeki düzeni ve yaşamı tehdit ederek açıkça kaosa neden olmaktadır. Bu durumda Sarı Saltık'ın Allah'ın veli bir kulu olarak onun yarattığı düzeni/kozmosu tehdit eden kaotik varlığa karşı mücadelesi ve onu öldürerek sosyal düzeni yeniden inşa etmesi kaçınılmazdır.

Sarı Saltık'ın ejderha karşısında kazandığı zafer Gunkel'in kaosla mücadele motifi bağlamında bir güç gösterisidir. Zaten Saltık lakabının “çok güçlü erkek” manasına gelmesi ve kendisine Çinlilerde ve Türklerde hakanlık rengi olduğu belirtilen “sarı” lakabının da verilmiş olması (Yüce, 1987, s. 73,75) onun burada girişeceği mücadele için gerekli unsurlarla mücehhez olduğunun bir göstergesidir. Ejderhanın kaosla arasındaki bağlantıyı kuvvetlendiren unsur onun eylemlerinin yanı sıra görünümünde de yatmaktadır. Burada, ejderhanın kaosun simgesi oluşu yedi başlı olarak tasvir edilmesiyle pekiştirilmektedir. Anormal bir tasvirî özellik, çok başlılık, çok büyük ve uçan bir yılan olan ejderha ile birleştirildiğinde insanın karşısına güçlü bir ucube tasviri çıkar ve bu insanda korku yaratır (Sarpkaya, 2018, s. 129). Dolayısıyla kaledeki ahaliyi korkutan bu ejderhanın yıkıcılığı ve kaotik boyutunu destekleyen şey onun yedi başlı oluşudur. Yedi başıyla korkutuculuğu artan bu ejderhanın mağlup edilmesi görkemli bir zafer anlamına gelecektir. Çünkü düşman ne kadar korkunç olursa galibiyet de o kadar büyük olacaktır. Sarı Saltık'ın bu şekilde kendi gücünü ya da daha doğru bir ifadeyle kerametini sergilemesiyle ejderha mağlup olur ve mevcut düzeni tehdit eden kaos canavarı ortadan kalkar.

Daha önce de aktardığımız gibi kaosla mücadele motifi bağlamında kaosun ortadan kalkmasıyla birlikte bir yaratılış değilse de en azından sosyal düzenin yeniden sağlanması söz konusudur. Bu örnekte ise Sarı Saltık'ın ejderhayı öldürmesiyle birlikte kalenin yeniden yaşanabilir hale gelmesi ve insanların bunun üzerine geri dönmeleri ve daha da çarpıcısı Müslüman olmalarıyla bu şart sağlanmaktadır. Kaosu veya düzen öncesini yansıtan ejderhanın varlığı ahalinin Müslüman olarak Allah'ın emrettiği düzenin hâkim kılınması anlamında bir gerekliliktir. Kozmosu veya düzeni görünür kılan şey esasen kaostur. Kaosu temsil eden şeyin biçimlendirilmesi veya ortadan kaldırılması sayesinde kozmos hâkim olabilir.

Sarı Saltık'ın Gunkel'in teorisi bağlamında kaosun kozmosu tehdit etmesini engellerken sergilediği güç gösterisinin çarpıcı noktası tahta kılıç kullanmasıdır. Onun veliliğini de tasdik eden bu mücadelede ejderhayı sadece bir tahta kılıç yardımıyla öldürmesi onun zaferini daha da görkemli kılmaktadır. Bektaşî geleneğinde, şamanların ayinlerde şer güçleri defetmek için kullandıkları bilinen tahta kılıcın benzer bir maksatla Bektaşî velileri tarafından da kullanıldığına dair örnekler mevcuttur (Ocak, 2002, s. 179). Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli'de, Hacı Bektaş Veli'nin Ahmet Yesevi tarafından kuşatılan bir tahta kılıçla düşmanlarını yenmesine benzer şekilde, Vilâyetnâme-i Abdal Musa'da da Abdal Musa, Kızıl Deli'yi Rumeli'nde fethetmek için bir tahta kılıçla kuşatır ve Hacı Bektaş tarafından bir tahta kılıçla kuşatılır (Ocak, 2002, s. 180-181). Benzer bir durum burada Sarı Saltık için de geçerlidir. Bektaşî geleneğinde örnekleri görülen tahta kılıcın şamanistik arka planındaki işlevine bakılacak olursa Sarı Saltık'ın ejderhaya karşı tahta kılıçla giriştiği bu mücadelenin ruhani boyutu pekişmektedir. Ayrıca şamanların şer güçleri defetmesine benzer bir şekilde Sarı Saltık'ın da kaotik ve dolayısıyla kötücül boyutu olan bir varlığa karşı mücadele verdiğini de belirginleştirmektedir.

Bektaşî sözlü geleneğinin kendi çevresine dahil ettiği Sarı Saltık'ın¹¹ kaosla mücadelesi sadece "Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli"de geçen bir örnekle sınırlı değildir. Sarı Saltık hakkındaki anlatıların toplandığı Saltuk-nâme'de de ejderhanın kaosu temsilen bir yıkıcılık ve saldırganlıkla düzeni tehdit eder bir şekilde tasvir edildiği anlatılardan bir diğeridir. Sarı Saltık Kaf dağıını seyre çıktığı yolculukta ve oldukça büyük ve ulu bir ağacın tepesinde Anka kuşunun yuvasını bulduğunda da bir ejderha öldürür (Ebu'l Hayr-ı Rûmî, 1987, s. 101-153). Sarı Saltık'ın buradaki eylemleri de Hacı Bektaş velayetnamesinde karşımıza çıkan kaos timsali ejderhayı alt eden bir veli olan Sarı Saltık imajının bir başka boyutudur. Sarı Saltık bu eylemleriyle Tanrı'nın kutsal eylemiyle bilindik şeklini verdiği, düzeni hakim kıldığı yeryüzünü yani kozmosu tehdit eden ejderhaları ortadan kaldırmaktadır.

Vilâyetnâme'de kaosla mücadele/chaoskampf bağlamında karşımıza çıkan ikinci ejderha ile mücadele motifi Bektaşî tarikatına mensup olmamanın ötesinde bir veli de olmayan Sultan Kılıçarslan'dır. Sultan Kılıçarslan'dan bahisle Vilâyetnâme'de sadece "Bundan sonra oğlu Kılıç Arslan Padişah oldu, Aksaray ilinde, Hasandağı yakınındaki ejderhayı tepeledi, o illeri mamur etti." (Gölpınarlı, 1995, s. 71) cümleleri geçmektedir ve ele aldığımız teori bağlamında bu cümleler pek çok şeyi anlatmaktadır.

Daha önce İskender etrafında oluşan anlatı dairesinde yer alan anlatılardan birinde İskender'in İskenderiye şehrini kurmadan önce bir ejderhayı yok ettiği ve sonrasında şehri kurduğu bir örneğe değinmiştik. Burada da İskender'in yeni ele geçirdiği topraklardaki halkın gözünde kabul edilirliliğini artıran ve onun hükümranlılığını pekiştiren kaosu temsilcisi ejderhayı yok ederek güç gösterisinde bulunması ve sonrasında şehri kurarak sosyal düzeni sağlaması gibi bir durum söz konusudur. Sözlü geleneğin anlatıcısının tarihi olaylarla mitik olayları özdeşleştirdiğine dikkat çeken Metin Arıkan bu konudaki düşüncelerimizi destekleyecek şekilde şu tespitlerde bulunur:

Destanlarda veya diğer anlatılardaki herhangi bir sebeple kahramanın giriştiği bir mücadele veya savaş da aslında o gelenekte daha önce var olduğu bilinen bir mücadele veya savaşla özdeşleştirilerek, buna sembolik anlamından daha başka, özel bir anlam yüklenmektedir. Eliade, Nordik geleneğinden şu örneği vererek bunu açıklamaya çalışmaktadır. Nordik geleneğine göre ilk düello Hrugnir adlı devle Thor arasındadır ve Thor onu tek bir kavgada yenmiştir. Bundan sonraki savaşçıların da Thor gibi ancak üç başlı bir canavarı yenerek askerî topluluğa yani alplık sınıfına geçebileceğini ifade etmiştir Aslında başka mücadeleler de; Babil'de Marduk ile

11 Bu bağlamda değinilmesi gereken bir diğer husus da Baba İlyas Horasani ve Velayetname'de adı geçen Emirci Sultan gibi heterodoksi ekseninde Bektaşîliğin öncülü olarak kabul edilebilecek çevrelere ait figürler hakkındaki anlatılardır. Zira, Ahmet Yaşar Ocak Baba İlyas hakkında da içinde ejderha geçen bir anlatının varlığına dikkat çekmektedir (Ocak, 2002, s. 230). Velayetname'de adı geçen bir Yesevi dervişi olan Emirci Sultan (Emir-i Çin Osman) hakkında da Kunhü'l Ahbar'da ejderha ile mücadele motifinin bulunduğu bir anlatı da bulunmaktadır. Buna göre oldukça küçük yaşta Ahmet Yesevi'nin hizmetine giren Osman, Çin diyarındaki bir ejderhayı öldürmek üzere tıpkı Bektaşî geleneğinde Hacı Bektaş, Hacım Sultan, Sarı Saltuk ve Kızıl Deli örneklerinde olduğu gibi şeyhi Ahmet Yesevi tarafından bir tahta kılıçla donatılır ve o da Sarı Saltuk gibi yedi başlı bir ejderhayı öldürür (Ocak, 1978, s. 137-139).

Tiamat, Yahudi geleneğinde Yehova'nın Rahab ve Leviathan ile, Hint'te İndra ve Vrtra Mısır'da Tanrı Ra ile Apophis, vb. buna örnek olarak gösterilebilir. Dikkat çekecek bir başka husus da bu özelliğin sadece aynı kültür içinde değil, kültürler arasında da geçerliliğini korumasıdır (Arıkan, 2005, s. 59).

Kılıçarslan da ejderha karşısındaki başarısıyla alplık sınıfına girdiği gibi yukarıda işaret edilen kültürler arası geçerliliğe sahip bir eylem kalıbı dahilinde kaotik bir varlığı ortadan kaldırdıktan sonra “illeri mamur eylemekte” yani sosyal düzeni getirmektedir. Tıpkı kral ilan edildikten sonra kaosu getirmeye çalışan Tiamat'la savaşa girişen ve zaferiyle gücünü göstererek krallığını tasdik ettiren Marduk ya da kurulu düzeni tehdit eden Typhon'u mağlup eden Zeus gibi o da padişah olduktan sonra bir ejderhayı yok etmiş ve “illeri mamur ederek” sosyal düzeni getirmiş ve böylece kaosla mücadele/chaoskampf motifini tamamlamıştır.

Ejderler “evrenin biçim-öncesi tarzını, Yaratılış öncesinin bölünmemiş “Bir”ini simgeler Bu nedenle yılanlar ve ejderler hemen hemen her yerde “toprağın efendileri” ile yeni gelenlerin “fatihler”in, işgal edilmiş bölgeleri biçimlendirmesi (yani yaratması) gerekenlerin döğüşmek zorunda olduğu otoklonlarla özdeşleştirilirler.” (Eliade, 1994, s. 162-163). Dolayısıyla bir hükümdar ve bir fatih olan Kılıçarslan da bir hükümdar olarak hâkimiyeti altındaki illeri biçimlendirebilmesi, sosyal nizamı tesis edebilmesi için yaratılış öncesinin kaosunu temsil eden ejderhayı ortadan kaldırmak zorundadır.

Vilâyetnâme'de ejderha suretindeki kaosla mücadelenin yer aldığı üçüncü menkıbe Bektaşî halifesi olduğu belirtilen Hacım Sultan'a dairdir. Vilâyetnâme'de anlatıldığına göre Bektaşî halifesi olarak Hacım Sultan yanında Burhan Abdal'la Germiyan iline gelir, Susuz'a yaklaşıncı, Banaz suyunun öte yanında yokuşta bir ejderha yatmakta olduğunu, yolu kesip beklediğini görürler. Kimse, onun korkusundan o yola uğrayamaz. Hacım Sultan, Burhan Abdal'la yola düşer ve tam ejderhanın önüne geldikleri zaman ejderha kükremeye ve solumaya başlar. Burhan Abdal, korkudan Hacım Sultan'ın bindiği eşeğin ardına geçip kuyruğuna yapışır, Hacım Sultan ise ejderhaya karşı durup bir nâra atar ve ağzından ateş çıkararak, ejderhayı, olduğu yerde yakar, kül eder. Ejderha kül olduğunu gören Burhan Abdal Hacım Sultan'ın ayağına yüz sürer. Sonra, korkularından titreşip duran dervişleri de çağırır, onlar da ejderhanın yandığını görerek, Hacım Sultan'ın ayağına yüz sürerler. Ejderhanın öldürülmesi üzerine Hacım Sultan'ın ünü, her yana yayılır ve birçok kişi gelip derviş olur (Gölpınarlı, 1995, s. 85-86).

Bu metinde ejderhanın kaosu temsil eden suyun yakınlarında ortaya çıkması manidardır ve kaosla arasındaki bağlantıya bir işaret gibidir. Yolu kapatan ejderha korku saçarak insanların oradan geçmesine mani olmaktadır. Ejderha bir kez daha eylemi ve mevcudiyetiyle tasdik edilmiş düzeni tehdit etmektedir. Ejderhanın Hacım Sultan ve beraberindekiler yaklaştığında sergilemeye başladığı yırtıcı ve tehditkâr hareketler onun kaosla bağımlı belirginleştirmekte ve sosyal düzene karşı oluşturduğu tehlikeyi pekiştirmektedir. Bu noktada bir halife ilan edilmiş olan Hacım Sultan'ın bu sıfatı taşımak için gereken güç gösterisini sergilemesi ve kaosu ortadan kaldırarak sosyal düzeni yeniden tesis etmesi gerekmektedir.

Hacım Sultan ejderhayı bir nara attıktan sonra ağzından çıkan ateşle küle çevirir. Bu durumda güç gösterisini düşmanının silahını kullanarak yapmış olur. Bu hareketi de onun güç gösterisini daha da görkemli kılar. Hacım Sultan böylelikle kendisine verilen halifelik sıfatını taşıyacak gücün sahibi olduğunu beraberinde gelenler önünde tasdik ettirir ki peşinden gelenlerin ejderhanın yok olmasının ardından gelerek ayağına yüzlerini sürmesi ve ününün her yana yayılması ve dervişlerinin sayısının artması bunu doğrulamaktadır. Ejderhanın yok olmasıyla tehdit edilen sosyal düzen yeniden sağlanmış olur. Daha da önemlisi Hacım Sultan bu kerametıyla birlikte pek çok mürit edinerek manevi anlamdaki sultanlığını ve bu bağlamda da düzenin korunmasını peçinlemiş olur.

Ejderha üzerinden kaosla mücadele motifinin geçtiği diğer velayetname Otman Baba velayetnamesidir.¹² Velayetnamesinde anlatıldığına göre Otman Baba Balçık Hisarı denilen yerde oturmaktayken o civarda bulunan köylerden birinden çıkan bir adam Kiligra pazarına gitmek üzere giderken Balçık Hisarı derelerinde bir ejderha peyda olur. Ejderha adamı kuyruğuyla belinden kuşatır ve atından indirip yere çarpar. Adam can korkusuyla bütün erenlere "medet!" diye bağırır da kurtulamaz. Ejderha adamı yutmak üzereyken aklına Otman Baba'yı çağırarak gelir. Bunun üzerine hemen Otman Baba karşıda görünür ve bir ağaç ile ejderhaya işaret edip kaybolur. Bunun üstüne ejderha adamı bırakır ve yok olur. Adamın korkudan kaçan atı eve gidince çocukları bir terslik olduğunu anlayıp atın izini takip ederek babalarını bulurlar ve ondan neler olduğunu dinlediklerinde kurbanlar ve türlü nimetlerle Otman Baba'ya varırlar (Kılıç, Arslan ve Bülbül, 2007, s. 125-126).

Ejderha burada da kaosla bağlantılı olan su içinde yani bir derede ortaya çıkar. Kaosun timsali olan ejderha ortaya çıktığı andan itibaren düzen ile çatışmaya ve onun parçası olanları tehdit etmeye başlar. Bu noktada Mircea Eliade'nin şu tespitlerine yer vermek gerekir:

Bizim dünyamızın kozmos olduğu doğruysa dışarıdan gelecek her saldırı onu "Kaos"a dönüştürme tehlikesini taşır. Ve madem ki bizim tanrıların örnek alınacak eseri kozmogoniye öykünerek kurulmuştur, ona saldıran düşmanlar da tanrıların düşmanlarıyla, demonlarla, özellikle en büyük demon olan ilk ejderhayla özdeşleştirilirler. Kozmosa karşı isyan eden ve onu yok etmeye uğraşan mitsel ejderhanın intikamıdır. Her kent yıkılışı kaosa doğru gerilemekle eşdeğerlidir. Saldırgana karşı kazanılan her zafer tanrının Ejderha'ya karşı ("Kaos'a karşı) ilk örnek zaferini yineler (Eliade, 2017, s. 45).

12 Otman Baba velayetnamesinde kaosla mücadele bağlamında enteresan bir durum da mevcuttur. Otman Baba ve müritlerinin Fatih Sultan Mehmet ile giriştikleri mücadelenin anlatıldığı kısımda Fatih Sultan Mehmet ile askerlerinin ejderha ve yılan olarak nitelendirilmesi söz konusudur (Kılıç, Arslan ve Bülbül, 2007, s. 208-211). Fatih'in Otman Baba ve müritlerine karşı takındığı tavır kaosla mücadele motifinin temel mantığına uygundur. Fatih bir Tanrı veya Veli değilse bile bir gücü temsil etmektedir ve Otman Baba zaviyesinden bakılırsa Otman babanın temsil ettiği düzeni bu haliyle tehdit etmektedir. Dolayısıyla yine Otman Baba zaviyesinden onun bu kaotik eyleminin velayetname içinde ejderhalkla özdeşleştirilmesi son derece tutarlı görünmektedir.

Dolayısıyla ejderhanın sadece tek bir kişiye musallat olmuş gibi görünen hareketi aslında tümünden düzene yöneliktir. Onun burada başlayan eylemleri eğer bir şekilde durdurulmazsa kaosa dönüşme tehlikesini barındırmaktadır. İşte tam bu noktada adamın Otman Baba'yı anması ve onun ortaya çıkarak ejderhayı yok etmesiyle birlikte kaos nihayet son bulur. Otman Baba'nın güç gösterisi sadece bir ağaçla ejderhaya işaret ederek onu yok etmesiyle sınırlı değildir, onun gücü bütün erenler çağırıldığı halde adamın ejderhanın elinde içine düştüğü müşkül durumdan Otman Baba'yı çağırıcaya kadar kurtulamamasıdır. Kaotik canavarın bu şekilde yok edilmesi ve sonrasında adamın oğullarının kurbanlar ve türlü nimetlerle Otman Baba'nın huzuruna gitmesi onun güç gösterisinin diğer kısımlardır. Böylece kaosu temsil eden ejderha ile girişilen mücadele Otman Baba'nın erenliğinin tescilini sağlamıştır.

Kaosla mücadele motifi Koyun baba velayetnamesinde de mevcuttur. Bu velayetnamede anlatıldığına göre eğer bir geyik ejderha doğurursa Allâh-u Teâlâ onun şerrinden Müslümanları esirgemek için meleklerine emir verip yağmurlu günde zincir ile o ejderhayı Kaf Dağı'nın ardına attırır. Koyun Baba Osmancık'a gelmeden önce bir geyik tarafından böyle bir ejderha doğar. O civardaki köylüler ejderhanın şerrinden kurtulmak için Koyun Baba'ya giderler. Koyun Baba Allah'ın emriyle o zalimin şerrini defetmek için gider ve Kızılırmak'tan su içmekte olan ejderhaya yanaştığında ejderha ateşler saçarak üzerine yürür. Koyun Baba asasıyla bir kez vurup "Taş ol bre mel'ûn!" diyince Allah'ın emriyle ejderha taş olur. Bunu gören halkın ona olan itikadı artar. Koyun Baba'nın ayağına yüz sürmeye gelirler (Doğanbaş, 2015, s. 80-81).

Koyun Baba Velayetnamesinde dikkat çekici nokta ejderhanın bu dünyaya ait olmayışına yapılan temastır. Ejderhanın şerriyle Müslümanların zarar görmemesi için Allah'ın lütfuyla onun insanların meskûn olmadığı yani insanların yaşadığı dünyanın düzeninin bulunmadığı bir yer olan Kaf dağına iletilmesi söz konusudur. Ejderhanın ağzından ateşler saçarak giriştiği saldırı hazırlığı düzeni ve onunla bağlantısı olan her şeyi tehdit manası taşımaktadır. Kaotik olan şey zaten eylemleriyle düzeni tehdit ettiği için bu dünyaya ait değildir. Koyun Baba'nın bölgeye gelmesinden sonra insanların ejderhadan kurtulmak için ona başvurması onun kaosla mücadele motifi bağlamında sergileyeceği güç gösterisinin hazırlayıcısıdır. Koyun Baba'nın mücadelesinin -Otman Baba ile birlikte- bu çalışma boyunca değinilen çatışmalardan farkı onun sadece bir çift söz ile kaotik canavarı helak etmesidir. Bu da kaosla mücadele bağlamında onun güç gösterisini daha da parlak kılmaktadır. Taşa çevrilen ejderha artık düzeni tehdit edemeyecektir ve Koyun Baba da erenliğini böylelikle ispatlamış olacaktır.

Değerlendirmemizin konusu olan bir diğer velayetname ise Demir Baba'ya dairdir. Demir Baba velâyetnamesinde Demir Baba'nın hem "Özü sahra"sında hem de "Moskov diyarı"nda iki tane ejderha öldürmesi anlatılır. Buna göre Moskov diyarına gökten iki tane ejderha inmiştir. Bu iki ejderha bu diyardakileri ya yutmuş ya da ürkütmüştür. Bir gün bunlardan biri Özü Sahrasına gider ve diğeri de Moskov içine ilerler. Demir Baba bunlardan önce Özü Sahrasına gidene öldürür. Ejderhayı öldürdükten sonra iki rekat namaz kılar ve dua eder. Takip eden bölümde ise Moskov diyarına musallat olan ejderhayı öldürmesi anlatılır. Ejderhanın elinde darda kalan Moskov diyarının kralı Demir Baba'nın namını duyar ve bu pehlivanı Türk padişahına elçi

göndererek davet etmeye karar verir. Etrafındakiler eğer davet edecekse "Ali aşkına mürüvvet eyleyin. İhsan siz erenlerden mürüvvet Ali'den" diyerek çağırmasını tembihlerler. Bu şekilde davete cevap veren Demir Baba her işin Allah'ın elinde olduğunu, eğer Allah'tan nasip olduysa ejderi keseceğini, eğer bu yılanı gıda olmak nasibiye işte geldiğini söyleyerek mücadeleye girer. Ejderhayı aklını kullanarak kandıran Demir Baba nihayet onu öldürmeyi başarır. Pek çokları gelip Demir Baba'ya mürit ve Müslüman olurlar (Kılıç ve Bülbül, 2011, s. 79-94).

Burada üzerinde durulacak ilk nokta ejderhaların ortaya çıkış şekilleridir. İnsanın ulaşabileceği sınırların ötesinden ve birdenbire iki tane ejderhanın çıkagelmesi söz konusudur. Bu bağlamda Mircea Eliade'nin şu sözleri ejderhaların ortaya çıkışları noktasında onların kaosla bağlantılarını ortaya koymaktadır:

Meskûn toprak, "Dünya", Kozmostur; geri kalan ise artık kozmos değil, bir tür "öte dünya", kara koncoloslarla, demonlarla, "yabancı yaratıklar"la dolu kaotik yabancı bir uzamdır. İlk bakışta uzamda yaşanan bu kopuşma, meskun ve örgütlü, yani "kozmiğeleştirilmiş" bir toprakla onun sınırlarının ötesinde uzanan meçhul uzam arasındaki karşıtlıktan kaynaklanıyor gibi gözükmektedir: bir yanda kozmos bir yanda kaos vardır. Her meskun toprak daha önceden kutsandığı, tanrıların eseri olduğu için "Kozmos"tur (Eliade, 2017, s. 29).

Gökyüzü insanların meskûn oldukları toprağın çok ötesidir ve dolayısıyla buradan kaosun timsali iki ejderhanın çıkıp gelmesi bu noktada anlam kazanmaktadır. İnsanların eylemleri ile kozmiğeleştirdikleri toprakların ötesinden gelen bu iki ejderha zaten eylemleriyle bunu tasdik etmektedir. Ejderhalar kaosu temsil noktasında bölgede yaşayan insanları ya yutarak ya da kaçıracak sosyal düzeni alt üst etmişlerdir. Demir Baba'nın ilk ejderhayı öldürüp iki rekât namaz kılması Allah'ın düzeninin temsilini üstlenen bir kişi gayet anlamlıdır. İnsanlara zulmeden bir ejderhanın ortadan kaldırılması tıpkı Daniel'in Bel adlı ejderhayı yok etmesinin bir kutsal kitap nezdinde o dinin tanrısı ve o dine inananlar için kazanılan bir zafer olması gibi burada da Demir Baba'nın zaferi önce onun Allah'ın bir Veli kulu olması nedeniyle temsil ettiği yaratıcı ve o tarikatın mensupları içindir. Demir Baba zaten zaferinden sonra kıldığı namazla bunu doğrulamakta ve öte taraftan sosyal düzenin yeniden inşa edildiğini beyan etmektedir. Demir Baba'nın yok ettiği ikinci kaotik varlık da onun güç gösterisinin bir devamıdır. Onun başarısının tescili ise ejderhanın öldürülmesinin ardından ona gelip mürit olanlar ve daha da önemlisi Müslüman olanlar sayesinde. Bu durum aynı zamanda ejderhaların yok edilmesiyle birlikte sosyal düzenin de yeniden tesis edilmesine işaret etmektedir.

SONUÇ

Türk ve dünya mitolojilerinde kaosla bağlantılı olarak tasavvur edilen ejderhanın Bektaşî velayetnamelerinde eylemleriyle mevcut düzeni tehdit eden ve sahip olduğu güçle tahripkâr bir şekilde hareket eden bir varlık olarak yansıtıldığı görülmüştür. Ejderhanın söz konusu yıkıcı ve düzeni tehdit eden eylemlerinin karşısında ise düzenin/kozmosun temsilini üstlenen Bektaşî velileri yer almıştır.

Hermann Gunkel'in "kaosla mücadele/chaoskampf" motifine uygun olarak ejderhanın kurulu sosyal düzeni tehdit eden eylemleri, Bektaşî velayetnamelerinde adeta dünya mitolojilerinde örnekleri bulunan ve en bilindik eylemlerinden biri insanlığı veya yaşamı tehdit eden bir canavarı ortadan kaldırmak olan kültürel kahramanlar gibi Bektaşî velileri tarafından durdurulmaktadır. İncelediğimiz velayetnamelerdeki görünümüleriyle, dünya mitolojilerinde benzerlerine rastlayabileceğimiz bir şekilde, kaosu temsil eden bir canavar olarak ejderha tıpkı "kaosla mücadele/chaoskampf" motifinin teorik zeminine kaynaklık eden Leviathan ve Marduk gibi düzeni veya kozmosu tehdit edici bir görünüm arz etmektedir.

Bektaşî velileri -veli olmasa bile eylemleriyle bu kalıba uyan Kılıçarslan da dahil olmak üzere- birer tanrı olmasalar ve bir tanrı gibi yaratmakla ön plana çıkmasalar bile kaosu bertaraf edip sosyal düzeni yeniden hâkim kılma konusundaki başarılarıyla Gunkel'in "kaosla mücadele/chaoskampf" motifine uygunluk arz etmektedirler. Ayrıca kaosla mücadele motifinde esas olanın yaratma eyleminden ziyade kaosu temsil eden güçle girişilen mücadele neticesinde kazanılan galibiyetle bir güç gösterisi yapmak olduğu tekrar hatırlanacak olursa Bektaşî velilerinin -ve tabii ki Kılıçarslan'ın- eylemleri bu noktada da motifin çizdiği çerçeveye uymaktadır. İncelediğimiz velayetnamelerdeki veliler gerek amansız bir mücadele ile gerek bir çift söz veya hareketle kaotik bir varlığın eylemlerini durdurarak ve sergiledikleri kerametlerle güç gösterisinde bulunarak veliliklerini meşrulaştırma zemini elde etmektedirler. Bektaşî velilerinin kaosla mücadele/chaoskampf motifi bağlamında sergiledikleri güç gösterisi işlevsel açıdan onların dini manadaki güçlerine işaret etmekte ve temsilini üstlendikleri tarikat ve mensupları açısından da psikolojik bir üstünlük vesilesi olmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Ahmedî. (2019). *İskendernâme* (Y. Akdoğan ve N. Kutsal, Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Arıkan, M. (2005). Kahramanın Dönüşümü. G. Gülsevin ve M. Arıkan (Ed.), *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* içinde (s. 55-65). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Batto, B. F. (2013). The Combat Myth in Israelite Tradition Revisited. J. Scurlock & R. H. Beal (Eds.), *Creation and Chaos: A Reconsideration of Hermann Gunkel's Chaoskampf Hypothesis* (pp. 217-236). Indiana: Penn State University.
- Bayram, M. (1987). Ahi Evren Hakkındaki Yılan (Ejder) Efsanelerinin Ortaya Çıkışı. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildiriler 2* içinde (s. 75-79). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

- Boratav, P. N. (2016). *Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu.
- Çoruhlu, Y. (2014). *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi* (1.bs.). Konya: Kömen Yayınları.
- Demir, N. (2004). *Dânişmend-nâme*. Ankara: Akçağ.
- Demirci, K. (1991). *Hinduzimin Kutsal Metinleri Vedalar*. İstanbul: İşaret Yayınevi.
- Doğanbaş, M. (2015). *Koyun Baba Velâyetnâmesi*. İstanbul: Dört Kapı Yayınevi.
- Ebu'l Hayr-ı Rûmî. (1987). *Saltuk-Nâme* (Cilt I). (Ş. H. Akalın, Haz.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/ Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Eliade, M. (1994). *Ebedî Dönüş Mitosu*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Eliade, M. (2000). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Cilt I). (A. Berktaş, Çev.) İstanbul: Kabcacı.
- Eliade, M. (2017). *Kutsal ve Din-Dışı*. İstanbul: Alfâ Kitap.
- Esin, E. (1970). *Evren (Selçuklu Sanatı Evren Tasvirinin Türk İkonografisinde Menşeleri)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Girardot, N. J. (2005). (Chaos. L. Jones, Düz.) içinde, *Encyclopedia of Religion*. III, (pp. 1537-1541). Michigan: Thomson-Gale.
- Gölpınarlı, A. (1995). *Velâyet-Nâme (Menâkıb-ı Hünekâr Hacı Bektaş-ı Veli)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gunkel, H. (2006). *Creation and Chaos in the Primeval Era and the Eschaton: A Religio-Historical Study of Genesis 1 and Revelation 12*. Michigan: Wm. B. Eerdmann Publishing. (28.01.2021). Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=pNstLQ8i3nsC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- Güzel, A. ve Tatçı, M. (1990). Hazret-i Ali İle İlgili Bir Manzum Hikaye: Destan-ı Ejderha Ve Hazret-i Ali'ye Atfedilen Bir Eser: Emsal-i Hazret-i Ali. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 67-89.
- Heidel, A. (2000). *Enûma Eliş (Babil Yaratılış Destanı)*. (İ. Birkan, Çev.) Ankara: Ayraç.
- Kaşgarlı Mahmut. (2006). *Divanü Lügati't-Türk* (Cilt III). (B. Atalay, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kılıç, F. ve Bülbül, T. (2011). *Demir Baba Velâyetnâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin)* (1.bs.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kılıç, F., Arslan, M. ve Bülbül, T. (2007). *Otman Baba Velayetnamesi (Tenkitli Metin)* (1.bs.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Koçak, A. ve Gürçay, S. (2017). Alevî-Bektaşî Velâyetnâmelerinde "Ejderha" Motifi. *Journal of Analytic Divinity*, 1(1), 34-65.
- Koçak, A. ve Kara Tekgül, I. (2020). Bilgeliliğin Tacını Takan Alp Salur Kazan. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(31), 960-976.
- Leach, M. (1972). Dragon fight. M. Leach & J. Fried (Eds.), *Standart Dictionary of Folklore* (pp. 323-324). New York: Funk & Wagnalls.
- Leick, G. (2003). *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*. New York: Routledge.
- Ocak, A. Y. (1978). Emirci Sultan ve Zaviyesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (9), 130-208.
- Ocak, A. Y. (2002). *Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri* (3.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ögel, B. (1995a). *Türk Mitolojisi* (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (1995b). *Türk Mitolojisi* (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Pancarođlu, O. (2004). The Itinerant Dragon-Slayer: Forging Paths of Image and Identity in Medieval Anatolia. *Gesta*, 43(2), 151-164.
- Pinch, G. (2002). *Handbook of Egyptian Mythology*. California: Abc-Clio.
- Rackley, R. (2014). Kingship, Struggle, and Creation: The Story of Chaoskampf. (Yayınlanmamış MRes. Tezi): University of Birmingham. (12.02.2021). Erişim adresi: <https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/6145/1/Rackley15MRes.pdf>.
- Roux, J.-P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. (M. Y. Sađlam, Çev.) Ankara: Bilgesu.
- Sarpkaya, S. (2018). *Türklerin Őeytani Masalları: Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar* (2.bs.). Ankara: Karakum Yayınevi.
- Şahin, H. (2004). Menâkıbnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29, (s.112-114). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Watson, R. (2005). *Chaos Uncreated*. Berlin: De Gruyter. (22.01.2021). Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=TbrqBYB2Q7YC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- y, y. (2019). *Tercüme-i Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât*. (G. Kut, Ed., ve B. Sarıkaya, Haz.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Yüce, K. (1987). *Saltuk-nâme'de Tarihi, Dini ve Efsanevi Unsurlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

